

Kovács László

EMLÉKEIM AZ I. VILÁGHÁBORÚBÓL

– Közzéteszi: dr. Nagy Lajos –

Háborús élményeimet a község orvosa, dr. Nagy Lajos kérésére írtam le 1975 telén.

1891-ben születtem, Rétyen. Hat elemi iskolát jártam ott, és kettőt Sepsiszentgyörgyön, de mivel édesapám meghalt, nem tudtam folytatni. 1912-ben vonultam be katonának, és 1918-ban kerültem haza a háborúból. Aratáskor mozgósítottak, előbb 42 éves korosztályig, később 50-ig. Sok asszony maradt egyedül, ki több, ki kevesebb gyermekkel, s kellett megkeresnie a kenyeret. Igaz, akkor kaptak hadisegélyt.

Amikor bevonultam Nagyszébenbe, mindjárt le is betegedtem, bekerültem a katonakórházba nyolc hétig, bár nem voltam súlyos beteg. A kiképzésről elmaradtam. De volt két jó kollegám, akik egy évvel nagyobbak voltak, mint én, azok gyakran meglátogattak. Kértem a gyalogosok kézikönyvét. Abból nyolc hét alatt úgy megtanultam mindent, hogy minden kérdésre meg tudtam felelni, de nem tudtam gyakorlatilag. Megtanultam, hogy minden katonát Ön szóval kell megszólítanom.

Amikor kijöttem a kórházból, a gangon gyakorlatoztunk. Egy 88 mintájú nehézpuskát kaptam. A szolgálatvezető őrmester vezényelt (németül kommandérozott). Tudtam, hogy mit kell csinálni, de gyakorlatilag nem. És nem tudtam szabályszerűen lefeküdni. Az őrmester megtaszított, én hasra estem, a puskát úgy csaptam oda a cementpadlóra hogy a cső elrepedt. Az őrmester elküldött az anyám p...ba. Én felálltam, s megmondtam, hogy a katonát Ön szóval, nem az anyja p...val szólítják meg. Akkor feliratkoztam raportra. Kért, hogy ne menjek, mert megbüntetik. Én elálltam, s nagy becsületem lett előtte.

Alkalomadtán nagyvizit volt az iskola nagytermében. Megjelent a 12. hadtest parancsnoka, Herman Kövesházy tábornok, hadosztálypa-

rancsnok, Frantz Likert, a dandár brigádparancsnok, Ditricht. Volt egy nagy terepláda, tele homokkal, tele kis figurákkal. Kövesházy kérte az altisztektől, hogy rakják ki a menetelő ezredet. Kirakták, de nem jól. Mi, rekruták is ott ültünk a karzaton. Megint kérdezi Kövesházy tábornok: no melyiketek tudja kirakni, de nem jelentkezett senki. Én fölálltam, hogy én kirakom, de a századosom leintett, hogy üljek le. Még tovább kérdezte a tábornok, de egy sem jelentkezett. Azt mondja: hol van, aki jelentkezett? Én felálltam. Hogy hívnak. Kegyelmes úr infanterist gyalogos Kovács László. Kérdi, mikor vonultam be. 1912. október 15-én. Azt mondja, hogy az ezredet menet közben biztosítani kell, meg tudom-e csinálni. Mondom, meg. Kérdezett mindenről, hogy ezt miért tettem ide, azt miért oda, mindenre megfelelttem, s közben kiraktam az elővédet, oldalvédet, utóvédet. Hát abból a kicsi könyvből én nyolc hét alatt megtanultam, úgy feleltem a tábornoknak, mint az iskolás gyermek, amelyik megtanult mindent jól. Amikor vége volt az iskolának, kérdezte a tábornok, hogy hol tanultam meg? Elmondtam, hogy hol. Azt mondta a századosomnak, küldjön az altiszti iskolába. Egy főhadnagy, Gludovác nevű szerb, finom fiatalember nem engedett, elmaradtam a századiskolában. Amikor az altiszti iskolából kijöttek mások mint közlegények, én már káplár voltam. Az őszi gyakorlatot mint tizedes jártam az iskolában. Mikor a nagy gyakorlatról visszajöttünk, szakaszvezető lettem. A mások egy része örvezető. 1913-ban jöttek a reguták. Ott voltam a kiképzésüknél. Aztán elvezényeltek telefoniskolába, 1914-ben elküldtek a távbecslési iskolába. Akkor jött a nyári szabadság, kaptam 21 napot. Amikor indulni akartam, hívtak az irodába, a századosom elkérte a szabadságos leveletem, tudtomra adta, hogy én nem mehetek szabadságra, mert kell menjek ORLÁTRA őrségbe, mert ott a románok tüntetnek, le Magyarországgal, éljen Románia.

Ott volt egy hatalmas raktár, a honvéd tüzérség felszerelése. Nagyszébenben a 31. császári és királyi gyalogezred 3 zászlóalja, és a mienkből 1 zászlóalj, szerre adtuk az őrséget. Minden három hónapban egy zászlóaljra. Most éppen a 31-esek, s abban mind románok voltak, és a katonák is tüntettek a civilekkel. Mi leváltottuk őket. Orlát és Guraró egymás mellett vannak, a két község lakosságának lélekszáma körülbelül 5000 lélekből állt. Annyira ment a dolog, elvette a százados a szabadságleveletem délelőtt 9 órakor. Kihallgatásra vittek a hadtest-

parancsnok elébe 11 órakor. Délután 3 órakor átvettem az őrséget 45 emberrel.

Másnap már reám lődöztek. Jelentésben jelentettem az esetet, másnap behívtak Nagyszebenbe a zászlóalj-kihallgatásra, onnan elmentünk a hadtestparancsnokságra, kihallgattak, azonnal kihirdették a statáriumot Orlátra. Kiadták a parancsot: elkiáltod magad: állj, és ha nem áll meg, lödd le, mint a kutyát. Az őrséget megerősítették 15 emberrel, 6 láda tölténnyel.

A vasúti töltés mellett volt egy tó, és ott egy román leányocska récéket hajtogatott a tó vizéből. Amikor nem lődöztek, én beszélgettem vele, s arra lettem figyelmes, hogy Szelistye felől jött egy szekérral vagy nyolc fiatal legény, nagy énekszóval. Kaszálni voltak. Mi a leánnyel álltunk és tátottuk a szájunkat. Akkor ijedtünk meg, mikor golyók süvítettek el a fülünk mellett és a vízbe csapódtak. Mi szaladtunk a vasúti töltés felé. Az őrségünk nem volt messze. Kiáltottam. Hamar a fegyverem. Amire odaértem, ott is volt a fegyverem és négy ember. A románok észrevették, reá vagdostak a lovakra, hogy meneküljenek. Egy honvédtüzér állt őrszemet a raktár mellett. Kiáltottam, hogy lőjön rájuk. Ő lőtt is, de csak a levegőbe. Mi ötön utánuk, hogy érjük be őket. Amikor a nagyszebeni útra értek, lőtávolságra voltak. Rá akartunk löni, de a szekérről leugráltak. Egy kocsmá közel volt, oda menekültek, ott utolértük. Kérdeztük, melyik lőtt, de nem feleltek semmit. Fel a puskára a szuronyt, és jött a többi. Úgy sem mondták meg. No, gyerünk az őrszobára, ott majd megmondjátok! Egy szász fiú volt ott, aki jól beszélt románul, mondom neki, nyisd ki az ajtót. Azt feleli, nem lehet, annyian vannak. Én az ajtót kivágtam, a puskacsövet fogtam, úgy vertem utat a szekérig. Annyi nép gyűlt össze, hogy hemzsegett. A korcsmáros kihozta a revolvert, egy 12 milliméteres lankasztert. A nyolc legény a szekér mellett sorban állt. Megfogtam a browingot, kérdeztem, melyik lőtt. Jo nám puska, domnule. Mindenik megkapta a magáét. A tömeg nőtt, még csak nőtt. Kiabáltak, kövel, fadarabokkal dobáltak. Kiabáltak, hogy magyar vért isznak. Felszólítottuk, hogy oszoljanak, mert ha nem, közéjük lövünk, de még jobban ordítottak, most már vége. Hanem egy Nagy Lajos nevű káplár ötödmagával, mikor ő odaért, megint felszólítottuk, hogy oszoljanak, de erre megérkezett egy Bubak nevű káplár ötödmagával, most már 15-ön voltunk. Harmadszor is felszólítottuk, de nem mozdult a tömeg.

A 15 fegyver eldőrdült, de nem közükbe, hanem a fejek felett a házak tetejéről hullott a cserép, most már menekültek, ki hova tudott. Raktáraknál dolgozó tüzerekből egy hadnagy vezetésével 30 darab tüzér sietett segítségünkre.

A csendőrség is meg volt erősítve, azok is siettek a helyszínre, így minden utcán el volt zárva az útjuk, így az udvarokra menekültek. A csendőrségtől egy tüzér hadnagy üzent, hogy adjam át a 8 embert a járásörmesternek, a legénység menjen haza. Az őrmester átvette őket. Én is felmentem az csendőrsre negyedmagammal. Az őrmester elévette a korbácsot, megkérdezte, melyik lőtt? Semmi szó, mind a nyolcan leültek sorjában. Az elsőre reavágott a korbáccsal, mindjárt megmondta, hogy melyik lőtt. Azt én megrendeztem, úgy magyarul. A csendőrségtől bekísérték a hadbírótság elé, nem tudom, hogy mi lett velük. Nagyszébenből kijöttek a helyszínre az ügyet kivizsgálni. Nekem szigorú parancsot adtak, hogy a statáriumot szigorúan tartsuk be. Rend is volt addig, amíg nem történt meg a mozgósítás. Akkor megint felfordult a rend. A községben magyar csak a vasúti főnök és a postásleányka volt. Német egy múmalom tulajdonos és a kocsmáros. Ezek erősen meg voltak ijedve, mindig szaladtak hozzánk, mindig akadt valami baj, különösen a kocsmárossal. Ittak, s nem akartak fizetni. Egy déli órában szalad a kocsmáros leány. Két ivó azt mondta, hogy háború van és nem fizetnek, és az apját még ráadásul megpofozták és a lámpát leverték. A kocsmáros ügyes volt és az ajtót reájuk zárta, így nem tudtak elmenekülni, amíg mi odaértünk. A szász fiú megkérdezte, hogy miért nem fizettek, azt felelték, hogy háború van, és még fenyegetőztek. Mind a kettőt ott a helyszínen lelőhettük volna, jogunk volt reá, de nem alkalmaztuk. A szász fiú elintézte másképp, én egy pár pofonnal. Amíg mi dolgoztunk velük, megjött a járásörmester. Azt mondta, vigyük őket a tekepályára. A korbáccsal megrendezte, amiért nem fizettek. Amikor a dészüből vette elé a 100 koronást, mindig rávágott a kezére és elejtette. A szász mindig felvette, négyszer egymásután, azonkívül a kocsmárosnak duplán fizettek. Ne, kocsmáros, a fájdalomdíj. Nem kérek semmit, ők duplán visszakapták.

Más alkalommal megint szaladt a cselédlány, menjünk, feltörték a pincét, vagy négy hordócska sört hordanak ki az utcára. Egy patak folyt el a kocsmá mellett. A hordókat föl a hidra, amelyiket megürítettek, azt a hordót belé a patakba. Megláttak minket, a tele hordókat is

mind beledobálták a patakba. De minket nem vártak meg, mind elszaladtak, a kocsmáros maradt a kárral. Élelmezésnek csak a kenyeret kaptuk a zászlóaljtól, mindig öt napra. Egyéb élelemre pénz volt. A mészáros nagyon finom ember volt, kiszolgált jól. A fűszert, azt ott szereztük be. Volt egy özvegyasszony és attól, azt a mészáros ajánlotta, és az is kiszolgált tisztességesen. Egy este meghívott vacsorára, volt egy jóképű lánya, ott is maradtam. Amikor vége volt a vacsorának, illedelmesen megköszöntem és elbúcsúztam, hogy menjek haza. Szalad a cselédleányka, hogy ne menjek, mert rudakkal várnak és agyonütnek. Egy olyan kicsi térség volt az üzlet előtt. A leánnyal kinéztünk az ablakon, villanyok égtek és jól lehetett látni mindent. A lánynak udvarolt a bíró fia, az szervezte meg a bandát. Én írtam egy cédulát, a cselédleánykától elküldöttem az őrségre, hogy 15 ember szuronyt szegezve siessenek. Három utca jut a törzsőrségre, hogy ott ne tudjanak megszökni. Egy félóra múlva meg is jelentek, mi lestük az ablakból, mikor megláttuk a szuronyok megvillanását az ablakból, mondom a leánynak, nyissa ki az ajtót. Semmiképp nem akarta, hogy agyonütnek, de az anyja kinyitotta, én derékszíjat fogva a lépcsőnél egy rúddal úgy fejbe találtam, hogy elordította magát vájt kiáltva, de nem volt ki segítsen, mert a társak le voltak fülelve, így szépen közrefogtuk. Fel az őrsre.

Jól beleszedtünk a fenekükbe, úgy szokás szerint huszonötöt. Megérkezett a bíró. Éppen a fián volt a sor. Mondom a bírónak, mit csináljak a fiával, beküldjem Szebenbe a hadbírószákhoz? Kért, hogy ne küldjem be, csak neki is huszonötöt a fenekibe, így megmenekült a büntetéstől. A bíró még jól megpofozta a fiát.

Meglett a mozgósítás, bevonultak a tüzérek, minket felváltottak a népfelkelőkkel. A kocsmáros meghívott egy vacsorára, ott a pap, jegyző, bíró, a csendőrőrsről a járásőrmester, még három őrmester a tüzérektől, egy hadnagy, vagy hat tüzéraliszt. Elbúcsúztunk Orláttól. Vacsora közben ment az ének. Énekeltük a magyar himnuszt, a románok nem állottak fel. A tüzéralisztek mind szászok voltak, elénekelték a gotterhallert [sic!] a német himnuszt, akkor sem álltak föl. No, még egyszer Isten, áldd meg a magyart, ha föl nem állnak, kidobjuk. A bíró felállott, de sem a jegyző, sem a pap nem állt föl. A járásőrmester parancsot adott a két őrmesternek, hogy dobják ki őket. Megfogták és kidobták.

Amíg ott voltam Orlaton, megüsmérkedtem egy román családal, jó gazdag család volt, volt két leányuk. A két leány az anyjukkal háromszor meglátogattak Orláton.

Orlatról és Guraróról két nap alatt a hadba vonulókat felraktuk a vonatra, másnap otthagytuk Orlatot, bémentünk a zászlóaljhoz. Mikor bémentünk, már a hadiruha öltözet és a fölszerelés le volt az ágyamra rakva. Még két nap a zászlóaljnál voltam és Nagyszebenből eljöttünk Brassóba az ezredhez. Itt összpontosítottak az ezreddel. Nem tudom, hány nap maradtam Brassóban.

1914. augusztus 3-án a mi zászlóaljunk elindult a harctérre Galíciába. Az utazás minden állomásán nagy ujjongás, éltették a háborút, virággal borították a vonatunkat. Kőrösmezőn a vonatunk állott 4 órát. Az őrnagyot kértem, hogy engedjen be a városba. Adott 2 órát. Egy uzoni fiúval, az is szakaszvezető volt, Tarcsi Ignácnak hívták, bementünk, de nem mentünk messze, csak egy kocsmáig, hogy igyunk meg egy fél liter bort. Kértünk is egy felet, de a kocsmáros egy egész litert adott, még ő is megivott egy pohárral. Visszamentünk az állomásra. Útközben utolértünk négy leányt, azok is mentek az állomásra. Megszólítottuk, bemutatkoztunk, együtt mentünk az állomásra. Ott a peronon sétáltunk, aztán jött a parancs hogy föl kel szállni a kocsiba. Elbúcsúztunk a leányoktól és felszálltunk a kocsiba. Egy kis idő múlva az egyik leányka hoz egy virágcsokrot, a csokor közt egy papíron a neve: Klempuszet Mariska. Kér, hogy írjak neki a harcterről. Én írtam is neki, amíg Kőrösmezőt az oroszok megszállták, akkor megszakadt az egész, amíg békerültem Brassóba a kórházba. Akkor újból írtam, és fölkeresett a kórházban 1916 tavaszán. Nagyon szép zsidó lány volt.

Kőrösmezőről Galíciába mentünk. Tismicán kiszálltunk, vagy két nap maradtunk, amíg az ezred megérkezett. Onnan megindultunk Sokal irányába. Egy nap meneteltünk, másnap délben ebéd közben napfogyatkozás lett. Jó gulyás volt az ebéd. A katonák nagyobb része mind óbégált [óbégatott - a szerk. megj.], hogy ez nem jó jel. Másnap megállás nélkül mentünk délig. Másnap, mikor ebéd ideje lett volna, jön a jelentés, hogy hátunk mögött egy faluban a kozákok bémentek és a civilektől mindent szednek össze. Hívtak a zászlóaljparancsnoksághoz, hogy állítsak össze 20-30 embert és visszamegyünk megnevezett faluba. A kozákokat vagy elfogjuk vagy pedig kikergetjük a faluból. Kaptam egy nagy autót. Mikor indulni akartunk, szalad egy hadnagy,

hogy ő is jön. A falu vagy 30 km-re volt tőlünk. Megérkeztünk. Az autó megáll a falu végén. Öt emberrel előre a községházáig. Még nem voltunk ütközetben, így mindenik óvakodott előremenni, így én mentem az út közepén. Kettő jobbról, a másikkal balról, így értünk a községházáig, de kozákot nem találtunk. Nem is volt persze. A hadnagy bejött az autóval, a civilek összegyűltek, sírtak, jajgattak. Volt kocsmá, a hadnagy mondta, hogy egy pohárral mindenki megihatik, még ő is megivott két pohárral. Én pediglen megvettem 4 üveg 3 decist, beléraktam a kenyérzsákba. A kocsmáros el nem vette a pénzt. Mire visszaértünk, már az ezredünk állást foglalt el. Engem béosztottak táborórsra. Úgy estefelé volt, mikor elfoglaltam az állást. Tőlünk balra egy magaslatért folyt a harc. Mi is vártuk, hogy reánk kerül a sor. Már be volt esteledve, jön egy szakaszvezető, hogy menjek az őrnagy úrhoz. Bemegyek, jelentkezem. Üljek le melléje, mondja. Neki volt egy fedezék csinálva gyepetglából. Leültem, hoztak egy acetilén lámpát, hogy keressek összeköttetést a túlsó oldallal. Amikor megkaptam és a jelentést leadtam, a lámpával egy nagy világot kellett megnyomni. A lámpa a lábam között volt. Úgy kilőtték, hogy pozdorjává tört. Az őrnagy úr megfogta a nyakamon a gallért és úgy húzott be a fedezékbe. Akkor ott éjjeleztünk. Másnap mentünk támadásra, úgy 10 óra tájban. Engem küldtek 1 szakasszal. Még orrossal nem talákoztunk, nem is láttam, csak fényképen. Elindultunk, 24-en voltunk. Egy bokros erdőn kellett a kitűzött cél felé menni. Jobbról is egy puskalövés, balról is. Én mentem középen, a katonák mind csak húzódtak mellőlem. Elévettem a pálinkát, jutott egy-egy pohárral, ez úgy meggyorsította, hogy már lett bátorság, már csak mentünk előre. Egy falu fölé értünk. Mi egy magaslaton voltunk, az erdő szélén szilváskertek. A szilva megérve hívogatott, de nem mertünk hozzányúlni. Az úton jött egy kozák, vágatva beért a faluba, ott lett nagy mozgolódás, pakoltak az oroszok. Visszaküldtem egy jelentést, hogy valami menekültek vannak a faluban, de bizony nem menekültek, hanem trénszekerek voltak. Hogy elküldtem a jelentést, úgy tíz percre az erdő szélén lefeküdtünk egy sándba a falu felé tüzelőállásba. Egyik katona elkiáltja magát, hogy itt vannak az oroszok. Jöttek is vágatva a kozákok, de minket nem vettek észre. Azt parancsoltam, hogy amikor jó közel érnek, mindenki pontosan célozzon, mert a kozákok többen vannak, mint mi. Az első sortűz eldőrdült, volt is hatása. Erre megérkezett a zászlóalj, megállás nem volt, előre a

falunak, de ott egy sortűz fogadott. A falu tornyába fel volt húzva egy gépfegyver, onnan lőttek reánk. A temető meg volt szállva az oroszról, és mi a falun keresztül nyomultunk előre a temető felé.

A századosommal egymás mellé kerültünk, egy kerten mentünk át. Volt a kertben egy gödör, annak nagy halom hányva, én annak mentem, a százados jobbra a gödörtől. A temető kerítésétől lőttek, ha ne legyen az a gödör, engem hasba talál. De az orosz még lő, csak nem ért el, mert hamarabb lőttem, ő meg a puskát eldobta és elvágódott. Mi meg a géppuskát lehozattuk az oroszokkal a toronyból. Egymás mellett mentünk a századossal. Volt egy téglakatlan, 12 lyuk és abból 12 puskacsőből lőttek reánk. A százados belefeküdt egy sáncba, én meg nekiszaladtam egy szénabuglyának. Ott kaptam egy bitai katonát, a neve Nagy Albert. A szénában megbújtunk, de az oroszok felfedeztek és löni kezdték a buglyát. Mi meg nekiszaladtunk a téglakatlannak. A lyukakból sortűz fogadott. Megkerültük a katlant és hátulról a téglalól kilőttük az oroszokat. És tovább szaladtunk, egy vályús út sáncába beleugrottunk. Mondom: előre, Nagy! A rajvonalunk fel volt fejlődve, elöl egy 64. ezredből való százados kiabált erősen. Mi Naggyal a sáncból kiugrottunk, a százados belebújt a helyünkbe. Alig szaladtunk vagy 30 lépést, egy gránát becsapott és a századost a levegőbe dobta, mi meg előre. Belefeküdtünk egy darab pityókaföldbe. Az oroszok erősen tüzeltek. 500 lépésre voltunk egymástól. A 82. ezredből egy század a hátunk mögött volt egy sáncban, 20-30 lépésre hátulról lőttek. Addig kiabáltunk, hogy eléjöttek hozzánk, hanem hátulról lőttek volna agyon. Mellettem egy rétyi fiú, Márk Gyula. Minden katonának volt egy kicsi lapátja, hogy ki-ki magának csináljon fedezéket. Én lettem a bornyút a fejemhez, és ástam magamnak olyan lyukat, amelyen a puskagolyó nem megy át. Márknak is mondtam, hogy ásson ő is, de nem. De csakhamar jajgat, meglőtték, s hogy kössem be a sebjit. Nem volt súlyos, a vállán szakított egy darab húst. Mondom neki, gyere ide. Odamászott hozzám, bekötöttem, küldtem, hogy menjen az elsősegélyhelyre. Minket pedig 500 lépésről rohamra vittek. El lehet gondolni, hogy milyen távolság 500 lépés, milyen veszteség ér minket, ha bévárnak, de nem vártak. Kaptunk három sortüzet és elszaladtak, aki el tudott. Sokan meg voltak sebesülve, aki nem, az megadta magát. Ez volt az első ütközet, amelyben részt vettem. Itt megálltunk, az első zászlóaljából voltunk, első és második század összegyűltünk. A 16.

hadosztály teljes zárkózott menetben vonult előre. Az oroszok bal vonala kis csapat vagy járőr lehetett. A főúton menetelt 2 ezred gyalogság, akkor huszárok, tüzérek, utána megint gyalogság, aztán jöttek a törzstisztek. Az oroszok éppen a tisztekre lőttek, erre meg lett nagy fejtelenség. Az első gyalogság megállt, bele kétfelől a sáncba, kezdtek irtózatosan tüzelni, a hátulsó gyalogság nekiszaladt kétfelől az erdőnek. Egy tábori üteg lekapcsolt, az ütegarancsnok tüzet nyitott az erdőre. Egy főhadnagy kiabált, hogy szüntesse be a tüzet. Engem küldött, hogy mondjam meg az ütegarancsnoknak, az pedig browningot rántott reám. Én pedig kiabáltam, hogy a miénkek vannak az erdőben. A százados belátta, hogy a miénkek zúdulnak le a hegyről, így tüzet szüntetett. Volt ott mindenféle felszerelés elhagyva, telefon, bakancs, fegyver, bornyú. Mindenki úgy vélte, most már vége. Volt is ott nagy veszteség, pedig nem is volt semmi nagy harc, hisz a hadosztály nem is tudott felfejlődni. Ez volt 1914. augusztus 26-án. Innen visszavonultunk. Az ellenség nem üldözött. Jöttünk Lemberg felé, amikor egy-egy kozák csapattal akadtunk össze. Egész lejöttünk Dobromilig, ott beástuk magunkat. Egy falut teljesen elbontottunk, fedezéket csináltunk belőle. 1200 méterre voltunk egymástól, így készültünk a nagy ütközetre. Itt egy éjszaka kiküldtek négy emberrel, hogy nézzük meg, a muszkák alusznak-e vagy készülnek a támadásra. Kimentünk, az orosz állás előtt végigmásztunk, nem észleltünk semmit, mentünk vissza. Tőlünk valaki elkiáltja magát, hogy jónek az oroszok. Tőlünk löni kezdtek, úgyszintén az oroszok is. Így mi pedig bészorultunk a két tűz közé. Szerencsére mindkét részről magasan sípoltak a golyók a fejünk fölött és ép bőrrel visszaértünk az állásunkba.

1914. augusztus 30-án reggel nagy köd szállta meg a völgyet, ennek leple alatt támadtak az oroszok. Előttünk árok húzódott és egy szál drót volt a parton végighúzva. Ez volt, ami védett minket. Az oroszok annyian voltak, mint a hangya a hangyabolyban, nem kellett célozni, úgymint talált minden golyónk. Az oroszok kiabáltak magyarul, hogy tüzet szüntess, mert saját csapat. Nálunk pedig az volt a jelszó, hogy közel kell engedni őket, s mikor tüzet nyitottunk, ott alig maradt meg, amelyik vissza tudott menni. Így folyt 9 órától délután 3 óráig. Tizenegyszer vertük vissza, mégis alig tudtunk kibújni a tűzvonalból, erősen sokan voltak. Nekünk a falut, ami megmaradt belőle, azt reánk gyújtották, amikor jöttünk ki, a kerítések égtek és a teljes falu. Egy

Forbát nevű főorvost a gránát félig eltemetett. Azt kihúztam a föld alól, s szaladtunk tovább. Az égett házak között megint egy súlyos sebesült kért, ne hagyjuk, kössük bé. Én nekitérdeltem, amíg kötöztem, két orosz lőtt egyszerre reám. Mind a kettő a sebesültet érte, a hurkáját kivágta a golyó, ott kellett hagyni. Egy utcába összegyűltünk. Az oroszok a templom mellől lőttek minket. Jön egy hadnagy, hogy nézzem meg, a templomnál milyen erősek. Mondom, hadnagy úr, itt nem lehet. Olyan nincs, vagy menni, vagy meghalni, mondta. Jött velem egy aldobolyi Tót és egy nyújtódi Csiki nevezetű. Azt mondja Csiki, hát mi hárman haljunk meg. Hurrá, hadnagy úr, a kutya istenit! Az pedig kardot rántott, rohamra mentünk, és a templom mellől elvertük a muszkákat. Egy utat nyitottunk, hogy a faluból ki tudjunk jöni. Mi, akik összeverődünk, a falun kívül felfejlődünk rajvonalba. Akkora füst volt, hogy nem lehetett látni. Az oroszok oldalból lőttek. A sajkám a bornyúmon volt, egy barázdába befeküdtem, a sajkámat a hátamról lelőtték. Én a bornyúmat ledobtam, otthagytam, szaladtunk tovább. A jobb lábam keresztüllőtték, a bakancsom megtelt vérrel. Azt mondja a hadnagy, húzzam le. Dehogyan húztam, én jól tudtam szaladni, a talpam szívét súrolta el, nem csinált nagy sebet. Az orosz gyűrűből kiértünk, rendes rajvonalba szaladtunk, hogy ne legyen nagy veszteségünk. Egyszer csak egy sortűz fogad minket. Mi is elkezdtük lőni őket. Eleget mondta a hadnagy, hogy ezek a miénkek. A szél elfújta a füstöt, mindjárt megtudtuk, hogy a miénkek. Amikor összeértünk, a nyolcvan-kettes ezred parancsnoka, Szende ezredes vette át a parancsot. Azt mondta: a 2-sek vissza az erdőig! Minket vagy négyet nem engedett, hogy maradjunk ott. Az oroszok jöttek utánunk. Az ezredes két géppuskát visszatartott, hogy fedezze a mi visszavonulásunkat. Addig lőttem, hogy a zárdugattyú és a csó úgy bémelegedett, hogy szabadkézzel nem lehetett megfogni. A két géppuska is visszajött épen. Visszaértünk az erdőbe. Ott mi volt, borzalom volt nézni! Mindenféle felszerelés széjjelhányva, hatalmas trénszekerek összetörve. Én az én bornyúmat eldobtam, itt az erdőben kaptam és felvettem. Minden volt benne, éppen úgy, mint az enyémben. Egy faluba értünk. Minden élelmiszer le volt öntve gázzal és meggyújtva. Itt egy éjjel mentünk által. A falun kívül volt egy hatalmas halom gyalogsági puskagolyó. Az ezredes, Szende, megfogott, hogy maradjak vagy húsz emberrel, vigyázzak a töltevényekre, amíg elhordják, de alig maradt 8 ember itt.

Felállítottam az őrséget. Három emberből állott az őrség. A többiek alig húsz lépésre lefeküdtünk. Mikor felébredtünk reggel, nem volt sem töltény, sem ember. Hogy a miénkek, vagy az oroszok vitték el, nem tudom. Két nap múlva utolértük a főcsapatot. Jelentettem, hogy elhordták a golyókat.

Nem tudom, hogy hányadika volt szeptemberben, amikor Lemberget kiürítettük. Mi egy éjjel jöttünk keresztül rajta. Lembergtől balra sokszor összeütköztünk egy kozák járőrrel, ami bizony mindig veszteséggel járt. Lemberget elhagytuk, egy nagy erdőn jöttünk át, irány Grodek volt. Itt lesz a gyülekezet. A csapat ment rendes menetben, de még mindig jöttek, akik lemaradtak. Én megint abba a helyzetbe jutottam, hogy egy zágoni születésű Gábor nevű alezredes megfogott, hogy maradjak az országuTON és irányítsam az embereket Grodeknek. Adott 30 embert. Ez egy reggel volt. Úgy elszökdöstek estig, hogy csak nyolcan maradtunk. Megígérte az ezredes, hogy fel fog váltani, de bizony 24 óra is eltelt, és még nem volt felváltás. Megindultunk a grodeki úton este, úgy naplementekor. Éjjel 12 óra körül elértünk egy falut. Ulánusok álltak őrséget, megállítottak és bevezettek a hadosztályparancsnok eleibe. Ott jelentkeztem. Útbaigazítottak, elláttak: 1 flaska rum, 1 sajka gulyás és egy fél liter bor. A rumtól s a bortól bizony megittasodtunk. Egy temető mellett mentünk el, oda leültünk és szépen elszunnyadtunk. A nap fel volt kelve, amikor felébredtünk és megindultunk Grodeknek. Aznap estére értünk oda. Megtaláltuk a mi csapatunkat. Már ki voltak egészítve. Indultunk Grodektől tovább. Volt egy hatalmas csereerdő. A tüzérség 12 ágyúval állást foglalt az erdő szélén. Engem odavezényeltek 14 emberrel ágyúfedezetre. Tőlünk jobbra volt egy bokros oldal, mi ott foglaltunk állást. Egyszer csak nagy csörömpölést hallunk. A bokrok felől támadtak. Mi eleget tüzeltünk, már-már elértek, mikor a tüzérszázados elkiáltotta magát: hátra, fiúk! Nekifordított 8 ágyút, kartáccsal seperte le őket. A kozákok visszavonultak, így a tüzérszázados megmentett minket, és magát is, az oldaltámadástól, de nem tudott megmenteni a másiktól. Előrementünk, szabályszerű harc fejlődött ki. Gyalogsági fegyvertűz mindkét részről. A törzstisztek elémentek egy mészégető katlan mellé, mi pedig egy sáncba voltunk befeküdvé. Kiabáltak, egy altiszt menjen hozzink. Csak nemigen akart egy sem menni, mert bizony a golyók süvítettek. Semmi gondolkodás nélkül fölugrottam és odaszaladtam. Odaértem szerencsé-

sen, nem talált egy sem. Kaptam parancsot, hogy vegyek két embert magam mellé, és ezt a jelentést vigyem vissza Grodekbe, ami volt kb. 15-20 kilométer. De ennek estére oda kell érjen. Szóval is elmondták, és írásban is. Futólépés vissza megint a rajvonalig. Megint megjártam szerencsésen. Vettem két embert magamhoz, megint futólépés, míg a tűzvonalból kiértünk. Az erdőn mentünk, egy kis erdei lakot kaptunk. Abban volt négy orosz katona, főzték a teát. Mikor odaértünk, a puskákat a sarokba dobták és megadták magukat. Bementünk Grodekbe, a jelentést leadtuk, elláttak jól étellel. És visszaindultunk. Grodekből kiérve jött két huszártiszt kiabálva. Vége, visszavertek az oroszok. Mi is visszaszaladtunk a parancsnokságra. Ott egy tüzértiszt azt mondja: mi az, a legvitézesebb fegyvernemben lévők kiabálnak ilyeneket? Le kell fogni őket! Menekülni akartak, de lefogták őket. Be az irodába, levetkőztették. Kitűnt, hogy orosz tisztek felöltözve magyar huszárruhába. Bizony mind a kettőt felakasztották. Nem is akasztották, hanem lehúztak két sudár fát, reakótták a hegyire és felcsapatták. Ezzel úgy megbomlott a rend, hogy az egész csapat visszavonult a mocsarakon innen. Ott beástuk magunkat. Grodeket kiürítették. A mocsarakon innen két kilométerre húzódott a vonalunk. Engem kiküldtek összekötő ordonánynak a zászlóalj és az ezred közötti távolságra. Nem volt könnyű dolog, mert a golyók sípoltak a fejem mellett. Itt voltunk vagy négy nap. A mocsarak fölött a hidat aláaknázták. Jöttek az oroszok rengetegen, felfejlődtek velünk szemben. Sokat átengedtek a hídon, vagy két nap mindig jöttek, akkor a mieink a hidat felrobbantották. Ekkor megkezdődött az ütközet. Az oroszoknak meg kellett hátrálni, híd nem volt, nem tudtak visszamenni, sokan a mocsárba haltak bele, mások megadták magukat.

Ebben az ütközetben erős veszélyben voltam. Most ér, most ér el egy buta golyó, de a szerencse megóvott. Így mi vissza a hídra, ami fel volt robbantva, két szál deszkán mentünk át a gyalogsággal. Grodekon megint átmentünk, az oroszok visszavonultak, mi mentünk utánuk. Egy nagy csereerdőbe értünk, itt megint állást foglaltunk. Itt megint az ezredparancsnoksághoz osztottak be. Az éjjel nem került nagyobb ütközetre sor. Reggel kiküldtek az ezredtől, hogy hívjam össze a századparancsnokokat. Bizony, elég nehéz helyzetbe kerültem. Akkor még nem volt a telefonhálózat kiépítve. Bejöttek a századparancsnokok. Az ezredes kiadja a parancsot. Hat kilométerre volt egy tanya, azt az

egyik század el kell foglalja és felgyújtsa. Kérdi tőlünk, melyik vállalkozik. Néma csend, senki nem szól semmit. Végre, Kovács József főhadnagy, a hetedik század parancsnoka jelentkezett. Az ezredes kezét szorított vele és szerencsét kívánt. A hetedik század felsorakozott és egy pap meggyóntatta őket. Felfejlődtek és elindultak. Mehettek vagy kétszáz métert, az orosz tüzéség löni kezdte, de mindig zárótüzet, biztosan el akarták fogni őket. A tűz megszűnt, hallatszott egy nagy hurrá kiáltás és utána egy nagy füstoszlop. A tanyát elfoglalták, fölgyújtották, a századot visszahívták egyik zászlóalj kürtössel. Persze lóval ment utánuk. A század visszajött, egyetlenegy sem sebesült meg. Innen támadtuk meg az orosz állásokat, amikor megindult az ezred. Az orosz tüzéség löni kezdett. Az én századom egy sík terepen támadott, két felől erdő. Minket kapott a sík terepen. A sík terepről húzódtak be az erdőbe. Akkor a tüzet levették rólunk és az erdőt kezdték löni. Úgy robbantak a srapnelek, mint égen a csillagok. Mi a közepén elértünk az ágyúig, 12 darabot hagytak ott a tüzerek. Az ágyúkat elfoglaltuk, egy tüzészázados reám lőtt. Egy bikfalvi cigány egy nagy tábori késsel úgy fejbe vágta, hogy szörnyet halt. Itt megnyertük a csatát, de már másnap úgy bekerítettek, hogy alig tudtunk kibújni a gyűrűből. Akkor vissza kellett vonuljunk. Visszavonulás közben hátrahagyták a századunkat utóvédnek. Parancsot kaptunk, hogy a hátrahagyott falut gyűjtsuk föl. Rajvonalba vonultunk a falu felé. Már közel voltunk. Jó a rajvonalon végig, hogy egy szakaszvezető 21 emberrel előremegy, hogy a falut gyűjtsa fel. Ki jelentkezik? Néma csend. Akkor jött a parancs, hogy Kovács László szakaszvezetőtől jobbra 21 ember előremegy a falut felgyújtani! Kaptunk 4-4 gyújtógránátot, de innen már csak hason csúszva mentünk. Három emberünk elesett. A falut félkörben felgyújtottuk. Az oroszok menekültek. Mi az utat elálltuk. Én a kertnek nekitámaszkodtam a bal karommal. Szaladtak az oroszok, kapok a puskám után, de nem bírom a bal karom. Egy srapnelszilánk a felső karomat szétroncsolta úgy, hogy csak a bőr tartotta. Leültem egy fa tövébe. Az ágat a fáról a srapnel mind leszaggatta, de több nem ért. Engem nem akart senki bekötni, mert úgy jöttek az ágyúlövedékek. Aztán mégis egy lemhényi tartalékos katona megállott és bekötözött, és a tűzvonalból kivezetett, és ott az elsősegélyt megkaptam. Jött az egyik főhadnagy, az is megsebesült, könnyebben. Így ketten mentünk. Az elsősegélyhelyen megkapott a

testvérem, aki tüzérőrmester volt. Báró Szentkereszti volt a századparancsnok, és ő adott egy fogatot. A testvérem elvitt kettőnket a legközelebbi vasútvonalig. Jött egy vonat és elvitt Semeszlibe. (Prsemils – N. L.) Az egy hatalmas vár volt, és éppen egy hatalmas orosz hadsereg készült körülkeríteni a várat, és így nem fogadtak minket. Irány Ungvár! Ott letettek. Itt már 40 fok lázam volt. Itt le akarták vágni a karomat, de nem engedtem. 2 vagy 3 hétig voltam itt. Mert közeledtek az oroszok, a kórházat kiürítették, és én bekerültem Nagyváradra. Itt jó kezelésbe kerültem. Valami szilánkokat kiszedtek belőlem. Innen be Brassóba, onnan Sepsiszentgyörgyre, és onnan újból vissza Brassóba. Itt egy Depner nevű ezredorvos, szász ember volt, de nagyon becsületes, jó doktor, aki szívén viselte a sebesült katonák gyógyítását. Engem addig vágott, amíg egy szilánkot kapott a karomban. Nagyváradon összekapcsolták a csontokat, de nem takarították le a szilánkarabocskákat. Brassóban Depner ezredorvos úr kitakarította, és a seb begyógyult egészen.

Ekkor kiküldtek Prágába. Ott volt a 2-es ezred pótzászlóaljja. Engem beosztottak a kiképzéshez, de jártam orvosi vizsgára, ahol háromheti betegszabadságot kaptam és hazajöttem. De nem tudtam letölteni, mert a románok betörték Erdélybe, és én is menekültem a menekülőkkal, addig, amig visszaértem Prágába. Ott megint beosztottak a kiképzéshez. Akkor jött a 24. menetzászlóalj összeállítása, amelyik jött Erdélybe a románokkal szembe. A pótzászlóaljba sokan jelentkeztek, köztük én is. Nem akart senki lemaradni, aki lábon tudott járni. Amikor kész volt a zászlóalj, levittek a placra, és a zászlóaljparancsnok tartott egy hatalmas lelkesítő beszédet, akkora lelkesedést teremtett, hogy fölcsapott az égig az éljen kiáltás. Másnap jött a bevagonírozás, olyan hatalmas szerelvény állt elé, hogy elől is, hátul is két mozdony állt. Irány Erdély! De mikor elértük Prága hoffot, a szerelvény megállt, és mindenki kapott 1/2 liter rumot, ugyanannyi kolbászt és egy fél komisz kenyeret. Amikor a vonat indult, nem Erdély volt az irány, hanem az olasz front. Megvolt a nagy zavargás. Puskatussal és gyalogsági csákányokkal mind verték a vagonok oldalát, amíg a leibaki állomásnál kiszállt az egész legénység. Nem tovább, vissza Erdélybe, Isztriát védje meg az osztrák! – hangzott a kiabálás. Beözönlött a városba a cseh 99-ik ezred 24. zászlóaljja. Éppen készenlétben voltak, gépfegyvertűzzel fogadtak. A miénkek, a tisztok kardot rántva, rajta fiúk, megrohamoz-

ták őket. A csehek a gépfegyvereket ott hagyták. Én is egy gépfegyverhez kerültem Zathureczki főhadnaggal. Egy gurblit utánukeresztettem. A cseheket a kaszárnyáig kergették. Azok elrendezték magukat. Jött egy tábornok, tartott egy nagy beszédet, hogy lemegyünk a frontig, ott az ezredet kiegészítik. És onnan el fognak vinni Erdélybe. A tisztjeink is rajta voltak, hogy ott fogunk az ezredünkkel egyesülni. A századunk parancsnoka, egy kézdivásárhelyi Bors nevű azt mondta, nem megyünk, a századját sorakoztatta, a sínre fektette, és ő feküdt elöl. Őrnagy úr, mehet a vonat, mi nem megyünk, itt maradunk. A legénység is kiabálta, hogy nem megyünk. De a tábornok kijött az állomásra, több törzstisztek megint nagy buzdító beszédet tartottak. Bors főhadnagyot közrefogták, úgy beszéltek neki, és ő is beleegyezett. Az összetört vagonokat kicserélték és újra bevagoníroztak. Elindult a szerelvényünk. Rakeknél a vasútvonal le volt bombázva, nem tudtunk továbbmenni. Engem küldtek el kvártélyt csinálni. Rakek egy mezőváros volt, ott tartózkodtunk három nap. Ekkor újra vonatra, és elvittek Apcsináig. Itt kivagoníroztattak. Innen általmentünk Herpelye Kozinára, itt vártuk, amíg beosztottak az ezredbe. Az ezredünknek nagy vesztesége volt az Isonzóban. Itt H. Kozinán voltunk 1 hónapot. Innen kétszer bejártam Triesztbe egy prázsmári szász fiúval. Ő jól beszélt németül.

Megnéztem a kikötőt. Nagyon szép város Trieszt. Zathureczki Álmos főhadnagy egy szép nap hívat magához és azt kérdi, nem akarok-e visszamenni, mert már úgy volt, hogy be fognak vetni az Isonzónál újra. Már bizony nem volt nagy kedvem meghalni. Mondom, dehogyanem, de hogyan lehet ezt elintézni. Ő el fog intézni mindent a doktorral. Úgy is lett. Még a doktornak volt egy kétkerekű kocsija, elküldött Obcsinára, ott felülvizsgáltak. A főhadnagyot vizsgálták meg, nem vették jónak, visszaküldték az ezredhez. Jöttem én, azt mondja az orvos németül: lenke oberoan zer tsarka czofort géhen zurik. Búsultunk mind a ketten, de itt nincs protekció. A 99-edik ezred 24. menetzászlóalját éppen vizsgálták, akkor készen voltak, és minket szépen beosztottak közibe. Ez a zászlóalj volt irányítva Trieszt mellé ágyú fedezésére, és mi is mentünk velük. Ez volt a parancs. Ott volt 12 partvédő ágyú bebetonozva, és itt kellett ügyelni. A főhadnagy volt a szakaszparancsnok, én a helyettese. Ott nagyon jól volt dolgunk a négy hónap alatt, mert csak addig voltunk ott. Ez alatt az idő alatt egyszerre támadtak

az olaszok hajóval, repülőgéppel, de az ágyúk nem engedték közel, így Triesztet nem tudták megsérteni, vissza kellett hogy vonuljanak. A mi repülőinkből is felszállt négy darab, üldözték őket. A Vipák-völgye közel volt, ott volt egy alagút, azon próbáltak vagy háromszor megtámadni. Minket is alarmáltak, rohamkés és kézigránát, de nem vártak meg az olaszok, visszaszaladtak. Így jártunk vagy kétszer, megint riadó, csak rohamkés és kézigránát. Éjjel volt, kérdem a főhadnagytól, hányan megyünk főhadnagy úr. Azt feleli, két zászlóalj. Itt bizony a cseh uramék nem jöttek, mi ketten mentünk. Azt mondja a főhadnagy, többet ne menjünk vissza a csehekhez, hanem menjünk a mi ezredünkhöz. Mondom a főhadnagy úrnak, menjünk vissza a csehekhez, hisz jól van dolgunk, de ő nem tágitott, ő megy egyedül is, így én is kénytelen voltam vele menni. Azon az éjen megtaláltuk az ezredünket, a Doberdón voltak állásban. Egy kavernára akadtunk. Egy Förner nevű őrnagy volt a zászlóaljparancsnok. Amikor meglátott, fölugrott, összevissza csókolt mindkettőnket egyformán. Itt a kavernában nagy bűdösség, szar, hűgyszag volt, az ember lebetegedett tőle. Egy pár napig ott voltunk a kavernában. Azt mondja az őrnagy úr: Kovács, menjen 30 emberrel fel az állásba, váltsa fel a másokat. Figyelmeztetett, hogy vigyázzunk, ha lő az olasz tüzérség, jöjjünk vissza a kavernába, hogy veszteség ne érjen. Úgy 4 óra hosszat lehettünk az állásban, lőni kezdtek, mi pedig vissza a kavernába. Én szégyelltem, hogy előreszaladjak, így hátul maradtam, és mire a kavernába értünk, egy 28-as gránát a kaverna tetején robbant. Hogy mi történt, nem tudom, én Obszinán ébredtem fel. A kórházban nem volt senki, egy nagy teremben égett a villany, egyedül voltam, amíg nem jött egy ápoló. Ő magyarázta meg, hogy mind a 30-an meghaltak, én pedig légnyomást kaptam. Jött egy törzsorvos, megvizsgált, azt mondta, nincs nagy baj, 14 nap múlva mehetek vissza a frontra. Én bizony búsulgattam, de a Jóisten hozott egy magyar asszonyt, aki megmentett, hogy ne menjek vissza a frontra. Az az asszony egy báróné volt, a nevit elfelejtettem, az orvossal megbeszélte és visszaküldtek a front közeléből. Kiállították az igazolványt, és egy őrmesterrel kiküldtek az állomásra. Triesztből jött egy katonai gyorsszerelvény, az őrmesternek fizettem egy korsó sört, hogy adja ide az igazolványt, hogy a gyorssal tudjak eljönni, mert a más szerelvény sokat és lassan haladt. Azt mondja egy katona, hogy éppen Bécsben állunk meg. Bizony örültem neki, ha igaz lenne. De mikor

elértük Leibakot, a teljes szerelvény kiürült. Bevittek egy nagy kórházba, amelyik lóistállóból volt kialakítva, két sor ágy, rengeteg beteg. Minden betegnek fejlapja volt: I. – római egyes, II. – római kettes és H betű. Tűnődtem, mik ezek, mit lehet érteni alattik. Jó egy szanitéc őrmester, érdeklődöm tőle és ő elmagyarázta: az I-es a nagybetegek kosztját jelenti, a II-es pedig jó kemény kosztot, de a kettesek 2 hétig maradnak, akkor küldik vissza az alakulatukhoz, a H betűsöket pedig hátra a Hinterlandra. Én pedig a II-es vagyok, megint bajba jutottam, mégiscsak vissza a frontra. Hanem az őrmesternél érdeklődtem, hogy nincs itt az ápolónők között vajegy magyar mágnásasszony? Ő elmondta, hogy van Budapestről egy grófnő. Kértem őt, mutassa meg nekem. Másnap jöttek vizitre, az őrmester előjött és megmutatta nekem a grófnőt. Nagyon szép, ügyes asszony. Amikor az ágyamig ért, felültem és megszólítottam: kezét csókolom, kegyelmes asszony. Odajött, a fejem megsimogatta, és megkérdezte, hogy mit kívánok. Én pedig mondom, kezét csókolom, kegyelmes asszony, nagyon szépen megkérem, hogy a kettest törölje le és írjon helyette egy H betűt. Megint megsimogatta a fejem, és azt felelte, nem lehet. Megint csak kezét csókolom, és mentek tovább az orvosokkal, én pedig ültem és néztem utánuk nagy bánan. A grófné az ötödik vagy hatodik ágytól visszanezett, én még mindig ültem, gondoltam, itt nincs szerencse. De amikor a második soron jöttek vissza, amikor velem szembe értek, a grófné odajött és kivette a krétát a fehér köpenyéből, a kettest letörölte, és írt egy H betűt, és a fejem megint megsimogatta. Én pedig nagyon szépen köszönöm, kegyelmes asszonyom, és meg voltam mentve a visszamenéstől.

Így három nap múlva jön a parancs, hogy a H betűsök öltözzenek fel és sorakozzanak az iroda előtt. Kivittek az állomásra és beraktak a vagonokba. Elindítottak, azt sem tudtuk, merre az irány. 14 nap hanyódtunk egyik állomástól a másikig, míg végre megérkeztünk egy nagy állomásra. A feliratot olvasom: Varasdin. Mindjárt megtudtam, hogy hol vagyunk: Horvátországban. Innen bevittek egy nagy kórházba, ez is lóistállóból volt átalakítva. Mindjárt kaptunk ételmet, puliszkát és tarlórépát. Úgy nézett ki, mint a székely gulyás. Na, gondoltam, ez jó eledel. A puliszka, mint a kő, a tarlórépa szintén nem volt megehető. Így ment tovább a bört 14 nap után is. Szép tiszta ágynemű, tiszta fehér lepedő, mint a mennyből esett hó. Belefeküdtem. Úgy ment rajta

a tetű, mint a hangyák a bolyban. 2 nap múlva jön a törzsorvos, megkezdte a vizsgálást a sor jobb szárnyán. Mind hallgattam, milyen nyelven beszél, de magyar szót nem hallottam, sem németet, sem román. Mikor hozzám ért, egy ápolónő azt mondja: dize man nikt spréken dajcs, nikt ungar. Mondom neki, de igen, törzsorvos úr, én magyar vagyok. Azt mondja, fiam, hisz én is magyar vagyok Pozsonyból. Mindjárt leült az ágyamra, a szép tiszta fehér köpenyen úgy mentek fel a tetűk, mintha hangyabolyban ült volna. Megkérdezett, honnan jövök és mi bajom. Innen el akart küldeni Rózsahegyre. Kértem, ne küldjön oda, hanem a pótzászlóaljhoz. Az hol van? Megmondtam, hogy Prágában, és elküldött oda.

Nem tudom, hány óra lehetett, mikor elindultam Varasdinból, csak arra emlékszem, hogy 11 órakor Bécsben voltam a Ferencz József állomáson. Másnap reggel jelentkeztem a zászlóaljparancsnoknál. Ott mindjárt orvosi vizsgálatra. Adtak 30 napos szabadságot. Amikor letelt, visszamentem, azonnal beosztottak a kiképzőosztályhoz. Egy egész zászlóaljat bíztak rám. Parancsnokunk egy önkéntes zászlós volt, nem tudott szegény semmit. Az 50-55 éveseket képeztük ki. 1918 júniusában a kiképzéstől behívtak az irodába. Azt mondja az alezredes, Kacánder, ez volt a neve a pótzászlóalj parancsnokának, hogy egy százados át akart szökni az olaszokhoz, és nem sikerült, mert a tábori csendőrök elfogták. Ezt el kel vinni, jobban mondva elkísérni Brug-Királyhidára, ott székel a hadbíróóság. Vállalkozom-e, hogy elkísérem és átadom a hadbíróóságnál? Azt feleltem, ha parancs, azt teljesítem pontosan. Másnap indultam a századossal. Az meg volt bilincselve, a két keze összekötve, az pedig a bal lábához láncolva. A két kulcsot ideadták, és egy külön fülkébe ültünk, nem szabadott senkinek odajönni. Erősen kért, engedjem el legalább az egyik kezét, de nem mertem, mert olyan kemény ember volt, féltem, hogy fél kézzel is leüt és megszökik. Közöltem is vele, ő erősen fogadkozott, hogy nem, de én kijelentettem, hogy nem és nem. Szerencsésen megérkeztünk Királyhidára. Az állomáson várt egy katonaautó, egy főhadnagy és két katona. Felvittek a hadbíróósághoz, ott egy ezredes átvette, és én kaptam átvételi igazolványt. Visszamentem Prágába. Míg visszamentem, lementem Bécsbe, ott egy nap elcsavarogtam, találkoztam egy komollói fiúval, Benkő Sándorral, ő ott volt a 64. ezrednél. Így kettesben eltelt az a nap. Lementem a Ferencz József állomásra, ott szintén találkoztam

egy kőröspataki tanítóval, ő mint önkéntes hadapród ott volt az iskolában, a neve Kátai Endre. Evvel szintén eltöltöttem egy éjszakát. A szó szoros értelmében átmulattuk. Reggel indultam vissza, megérkeztem, jelentkeztem az ezredesnél, átadtam az átvevési igazolványt. Kaptam egy dicséretet és négy napi pihenőt. Júniusban, úgy pontosan nem tudom, mikor, az ezredes kijött a barakkhoz, hogy megvizsgálja a kiképzést. Amikor elment tőlünk, egy zászlós volt velünk, meghagyta neki, hogy 5 nap múlva küldjön be a zászlóaljhoz. Amikor jelentkeztem, azt mondja az ezredes, hogy elküld engem ideiglenes szabadságra, amikor szükség lesz, akkor visszahív. Én megköszöntem, ő pedig kezét nyújtott, jó egészséget és szerencsét kívánt, én pedig 1918. június 22-én megérkeztem a falumba. Az alezredesnek nem volt reám szüksége, mert szeptemberben kitört a forradalom, én így megmenekültem az izgalmas hazajöveteltől, mert bizony a csehek, úgyszintén az osztrákok is minden állomáson gépfegyverrel fogadták a magyarokat. De azok is fel voltak készülve, minden vagonban géppuska volt felállítva. Így érkeztek haza a magyar katonák. Én ettől megmenekültem.

Itthon, amikor a románok lettek az urak, és a rend is helyreállt, el akartam helyezkedni, de nem tudtam semmiképpen, mert nem tudtam románul. Így nekifogtam a földműveléshez, amit nagyon szerettem. 1918 őszén megnősültem, szeptember 20-án, akkor volt a születésem napja. Azután is próbálkoztam, de nem tudtam semmiképpen elhelyezkedni. Így tovább kellett folytatni a földművelést, egészen, amíg megalakult a kollektív gazdaság. Eddig az ideig bizony volt sok megpróbáltatás, jó és rossz. Kicsi földdel kezdtem, feles műveléssel, haszonbérrel. Ha valaki felesbe vagy haszonbérbe adott ki földet, vagy kaszálót, én mindjárt ott voltam, addig az ideig, amíg meg tudtam vásárolni 18 hold szántót és két hold kaszálót. Így azután jól tudtam gazdálkodni, egészen a kollektív gazdaság megalakulásáig. Így most már leöregedtem, ugyan még a kollektív gazdaságban is dolgoztam.

Itt leírom a társadalomban milyen posztokat töltöttem be. Elsősorban voltam községi bíró 7 évig. 14 évig a gazdakörnek elnöke. A református egyháznak 18 évig számadó gondnoka (megyebírája), egy évig bizalmija, 1 évig a Magyar Pártnak helyi elnöke.

Így az utam vége felé jár. A 85. évet tapodom.